

УДК 821.162.1 (092)+061.23 (=162.1) (477.82)

## ПАТРОНКА СУЧАСНОГО ПОЛЬСЬКОГО ТОВАРИСТВА НА ВОЛИНІ ЄВА ФЕЛІНСЬКА: ЖИТТЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ, ПАМ'ЯТЬ

*Альона Гарбарук*

Луцький педагогічний коледж  
Україна, 43000, м. Луцьк, пр. Волі, 36  
e-mail: alyona.garbaruk2015@gmail.com

У ході самоорганізації польської меншини в Україні на рубежі ХХ-ХХІ ст. низка її представників вважає за необхідне обрати для того чи іншого об'єднання патрона, тобто визначитися з ім'ям особи, яка б виступала в якості його духовного опікуна. Йдеться про видатних людей минувшини, діяльність яких стала знаковою для місцевої громади, Польщі й України загалом. Завдяки чеснотам, серед яких відданість справі та патріотизм, гідним учинкам, належному способу життя ці постаті стають прикладом для наслідування у полонійному середовищі. Обираються переважно земляки членів національних товариств. Однак польське походження патрона не єдиний критерій; багато важить їх участь і роль у житті спільноти.

Обласне полонійне об'єднання Волині, яке було засноване 1991 р., своєю духовною наставницею обрало Єву Фелінську [5]. Видається доцільним і пізнавальним дізнатися більше про особу, яка отримала визнання з-поміж польської громади. Актуальність тематики посилюється зважаючи і на те, що українське суспільство сьогодні декларує себе простором міжнародної злагоди та відповідно – толерантного ставлення до знакових імен і подій усіх спільнот, які проживають в Україні. Пропонована розвідка досвідом це засвідчує.

Мета дослідження – окреслити основні штрихи життєвого шляху та громадської діяльності патронки Товариства польської культури на Волині – Єви Фелінської, а також з'ясувати рівень збереження пам'яті про неї у краї. Отже перед автором стоять наступні завдання: • укласти короткий біографічний огляд життя Єви Фелінської; • висвітлити зміст її громадської діяльності, вказати основні твори; • простежити особливості вшанування імені Єви Фелінської у сьогоденні.

Єва Фелінська народилася у Мінській гу-

бернії – селі Узнога біля Клецька (26 грудня 1793 р.) у родині збіднілого шляхтича, юриста Зигмунда Вендорфа. Прізвище Вендорф одержано від назви села, а справжнє прізвище предків – Верба. Коли Єві було чотири роки, не стало батька. Матеріальні нестатки змусили матір віддати її у родину дядька. Потім – навчання. У зрілі роки Фелінська дуже яскраво описала те, якою вона бачила школу: убогу хату, одночасне голосне читання (що аж швидко дрижали у класі), вчителя, що тримав лінійку та бив по руці за кожну помилку. До криниці знань ровесниць Єви ніхто не вів. Але їй вдалося здобути непогану освіту біля дітей багатого дядька. Вивчила досконало французьку мову. Захоплено займалася музикою. Допитливість кликала її до історії, математики, географії [7].

За тиждень до того, як їй виповнилося 18 років (у грудні 1811 року), Єва вийшла заміж і переїхала до маєтку Герарда Фелінського на Волинь, у с. Воютин (нині – Локачинський район). Чимало прикрощів і радощів супроводжували Єву на волинській землі. Життя справді почалося з гіркот. Чоловік був самовладним і холодним, у сім'ї панувала лише його воля. Страхітливий серпень 1812 р. співпав із народженням синапервістка. Чужинці ввірвалися на Волинь з грабунками та насильством. Як і інші, молода мати тікала від окупантів. Дитя не витримало тягот і померло. До цього горя долучилися труднощі матеріальні [7].

Радували нечасті гостини чоловікового старшого брата Алойзи Фелінського та його літературного товариства. Він часто читав щойно написані поезії, а також привозив зарубіжні видання польських та інших авторів. Разом з Алойзом навідувалася сюди волелюбна дворянська молодь, яка любила поговорити про потребу відродження державності Польщі, про сваволю своїх же, польських

магнатів, про жорстокість царизму. А відроджену Польщу хотіли бачити не інакше, як «від моря до моря». Селяни-воютинці ж, з Луцького й інших повітів, усього Правобережжя України ніяк не хотіли цього, хоч пани й українські чи російські не були солідшими від польських. Єва все це знала, тому людяніше ставилася до селян. Швидше перейняла їх мову, хоч дома частіше говорили польською [8]. У даному контексті поділяємо думку Г. Байчук про те, що подвижництво Єви не обмежувалося національною ознакою, як і лише теренами Волині [1].

1833 року не стало Герарда. На руках сорокарічної вдови лишилися шестеро дітей і паралізована старенька мати. Відтоді Єва стає іншою, посилюється відчуття відповідальності за родину, оточення, суспільство.

Весною 1836 р. Єва дізналася, що у воютинського сусіда-дворянина переховується людина, яка таємно перейшла російсько-австрійський кордон для підпільної революційної роботи в організації «Співдружність польського народу». Це був Шимон Конарський. Фелінській стало відомо, що йому загрожує небезпека і їй вдалося врятувати його, перевізши до приятеля у село Лісів Луцького повіту, яке стало надійним притулком. За кілька місяців сюди простяглися невидимі стежки з семи губерній Росії, Київського університету, п'яти гімназій різних міст. У цілому, в повітах Волині відділення «Співдружності» були найбільш численними. Як писав краєзнавець Г. Гуртовий, на Поліссі у селі Кошари та з допомогою Фелінської та білоруського поета Франца Савича зорганізувалася навіть друкарня підпілля [8].

Зустріч із Ш. Конарським покликала Єву до громадських справ, що мало вияв у входженні до керівного ядра підпільної мережі «Співдружності», мета діяльності якої полягала в об'єднанні сил в Україні, Білорусі та Литві для повстання проти російського царизму [9, с. 29].

Чи випадково це? Єву з дитинства вражали контрасти у становищі різних людей. Бачила це на прикладі своєї сім'ї, безмаєткових і маломаеткових дворян, великих власників та убогих, безправних кріпаків. Вона відтоді прагнула змін, моральної досконалості, рівності для всіх. Вище всього ставила працю як найперший громадський обов'язок життя.

Клич до вирішення багатьох питань бачила в освіті народу, власному доброму прикладі [7].

Довіра до Фелінської була великою. За стійкість і мужність у підпіллі її прозвали Скеля. За порадою Конарського вона зважилася на закладення «Жіночого товариства»; то була перша підпільна організація жінок на Україні та Білорусії, нараховувала близько 20 членів. «Матір'ю» або старшою стала Єва, інших називали сестрами [8].

Єва Фелінська, котра у «Співдружності польського народу» посідала місце секретаря, займалася закордонною перепискою та фактично була однією з найближчих осіб очільника, стала натхненницею і новоутвореної організації. Саме вона розробила «Статут жіночого товариства», на сторінках якого 1838 р. сформульовано принципи подальшого розвитку громадськості. У документі йшлося, зокрема, про підвищення ступеня загальної розумової культури, введення базової освіти для дітей обох статей і всіх верств, прагнення до соціального рівноправ'я – різниці між соціальними класами не існує ані в очах розуму, ані в очах Бога [2, с. 67].

Як зазначає дослідниця В. Білявська, у «Статуті» знаходимо розкриття Фелінської і як педагога-новатора, чия позиція полягала у врахуванні інтелектуальних здібностей учениць і відповідності навчання реальним вимогам розвитку суспільства. Учениць у школах варто розділити на два класи. Загальними для обох є письмо, читання й арифметика. Наступний етап для більш обдарованих – опанування іноземними мовами, географією, історією, музикою та малюванням. Учениці другого класу повинні були оволодіти вміннями, серед яких шиття, гаптування, кулінарія, огородництво, що дозволило б пристосуватись до потреб громадськості та здобути відносну фінансову незалежність [2, с. 71].

Варто додати, що Фелінська була також практиком педагогічної діяльності. Першою справою «Жіночого товариства» стала організація 1837 року у Кременці школи для виховання та навчання дівчаток із бідних родин. Набрали 15 учениць. Читати навчала сама Єва, арифметики – її дочка Павліна, каліграфії – 15-річний син Зигмунд, рукоділля – Берднарська. Кошти добували з розіграшу лотерей, пожертвувань. У цей час Фелінська товаришує з матір'ю

Ю. Словацького – Соломеєю [8]. Осередку вдалося протриматися рік, до арештів Конарського та Фелінської.

В іншому своєму творі – «Мемуарах із життя» – видатна волинянка звертається і до християнської моралі, національних традицій, домашньої культури, вбачаючи у цьому панацею для суспільства. Родину називає замкненим для нових згубних віянь простором, у межах якого можна відродити цінності та створити орієнтири для майбутніх поколінь.

Письменниця наголошувала на важливості правильного дошкільного виховання через створення у кожному селі «охоронок» (дитячих притулків) для маленьких дітей, де кожна мама могла б, йдучи на роботу, безпечно лишити свого малюка під наглядом жінок благочестивих і релігійних, котрі присвятили б себе винятково цій праці [2, с. 70-71].

Поза гуманітарною сферою, Є. Фелінська стала співавторкою «Торгівельної угоди» – пропозицій, які були розраховані на, так би мовити, підтримку вітчизняного виробника – торгівля місцевою продукцією та зв'язок із потребами акціонерів [2, с. 68]. Припускаємо, що її участь в економічному просторі Правобережжя була вимушеною: вдова, мати шістьох дітей, яка мала управляти власними маєтностями.

Принагідно зауважимо, що подібна діяльність жінок сприймалась доволі контраверсійно. Давались взнаки вітчизняні, східнослов'янські виховні традиції, відчувались впливи не тільки і не стільки західноєвропейських ідеалів освіти, скільки правобережний патріархальний уклад життя, а також стереотипи та неготовність чоловічої частини суспільства сприймати слабку стать у подібній ролі. Доречно додати й те, що ідеї Є. Фелінської в унісон звучать з положеннями сучасного гендерного розвитку суспільства [1].

У 1838 р. вистежили Ш. Конарського, невдовзі – арештували і Є. Фелінську. Засудили на довічне заслання до Тобольської губернії. Коли її відправили до Сибіру, найменшій дочці було лише 7 років. 1841 року Єва змогла переселитися до Саратова. Сюди до неї переїхали троє старших дітей. На життя заробляли малюванням. Фелінська почала писати, коли їй було вже 50. Перша її повість не збереглася, та відомо, що друкувалася під псевдонімом Венеранда Кокош [9, с. 30].

Згодом з'явилися її політичні та соціально-побутові повісті «Пан депутат», «Герсиля», «Помилка», «Племінниця й тітка». У 1844 р. за клопотанням друзів Єві дозволено повернутися на Волинь. У Воютині прожила ще 15 років, аж до смерті. Похована у с. Скірче, поблизу Торчина.

Окрім згаданих творів, Фелінська стала авторкою «Спогадів про подорож до Сибіру і перебування в Березові», «Пам'яток з життя (про історію, побут і звичаї Волині та Литви кінця XVIII – початку XIX ст.)» й інших, які сьогодні зберігаються у бібліотеках Вільнюса та Любліна [9, с. 30].

Місцева спільнота зберігає пам'ять про видатну землячку. У Торчинському історико-краєзнавчому музеї створено відділ, присвячений Є. Фелінській [6]. У 2015 р. Волинська обласна телерадіокомпанія відзняла міні-фільм «Волинська «скеля» Єва Фелінська» [4]. Її ім'я почесно продовжує носити обласне товариство польської культури на Волині. Щорічно грудень для осередку особливо символічний, адже тут відзначають річницю від дня народження та смерті своєї патронки [3].

Водночас, мусимо зауважити й інший момент. Прапрапраонука Єви Фелінської – Ханна Ступніцька де Сас, відвідуючи влітку 2014 р. смт. Торчин, с. Воютин і с. Скірче, відзначила плачевний стан кладовища, на якому похована прапрапрабабуся. Чагарники не дозволяють пройти між надгробками, а нечисленні надмогильні плити, що видніються, поруйновані [10]. Лишається сподіватись, що місцеві владці з появою подібних зауваг у медіапросторі активізують роботу відповідних структур задля збереження історичної спадщини.

Постать Єви Фелінської глибоко шанована ріднею з-за Бугу. Прикладом слугує розповідь Марека Желязовського – мешканця Любліна, прапраправнука по прямій жіночій лінії.

З його слів, з дитинства у домі бабці та дідуся на стіні висіла дошка з фотографіями членів родини. Центральною постаттю була Єва Фелінська. Уже тоді знав, що це важлива особа, письменниця. У дорослому віці увагу приділяв й особі Зигмунда Щенсного Фелінського, сина Єви. Фелінську розглядає через кілька призм: по-перше, велика патріотка, вислана до Сибіру за співпрацю з Конарсь-

ким; по-друге – матір, що самостійно виховувала дітей (син, майбутній святий, часто приводив у приклад свою матір, висуваючи її на перший план за заслуги для родини); по-третє, письменниця, яка згадується у потужних працях на кшталт «Польські письменниці давніх епох» [3].

Роблячи висновок, наголосимо: Єва Фелінська – приклад, гідний наслідування для усієї полонійної спільноти Волині й українства у цілому. Показовою є незламність духу у складних життєвих обставинах. Подвижницька праця Єви у громадській, освітньо-виховній, економічній площинах внесла зрушення у розвиток правобережного населення у першій половині XIX ст. Врешті, вона дала значний поштовх зміні усталеного сприйняття жінки у суспільстві. Усі ці виміри і складають основу того, за що ім'я Єви Фелінської знане, популяризоване та належно пошановане.

#### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Байчук Г. Невідомі факти про родину Фелінських /

Г. Байчук // Monitor Wołyński. – 2010. – 21 жовт. – С. 5.

2. Білявська В. Образ авторки-емансипантки в «Статуті жіночого товариства» та «Мемуарах із життя» Єви Фелінської / В. Білявська // Українська полоністика. – 2013. – Вип. 10. – С. 66-73.

3. Бондер А. Єва Фелінська – патріотка, матір, письменниця / А. Бондер // Monitor Wołyński. – 2013. – 19 груд. – С. 8.

4. Волинська «скеля» Єва Фелінська: фільм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BFiiKSZOEtE>

5. Гарбарук А.С. Товариство польської культури на ім. Єви Фелінської на Волині як приклад транскордонної соціокультурної співпраці / А.С. Гарбарук // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. (10-11 травня 2011 р.): у 3 т. – Т. 1. – Луцьк, 2011. – С. 31-33.

6. Генеральне консульство Республіки Польща в Луцьку / Видатні поляки Волині: Фелінська Єва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca\\_dwustronna/polonia\\_na\\_ukrainie/luck\\_ua\\_k\\_113/](http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polonia_na_ukrainie/luck_ua_k_113/)

7. Гуртовий Г. Єва з Воютина / Г. Гуртовий // Радянська Волинь. – 1987. – 6-7 січня. – С. 4.

8. Гуртовий Г. Її звали Скеля / Г. Гуртовий // Слава праці. – 1988. – 9 серп. – С. 2.

9. Кравченко С. Єва Фелінська: доля та творчість / С. Кравченко // Волинь у житті та творчості письменників: зб. наук. пр. – Луцьк: Твердиня, 2007. – С. 29-30.

10. Ступніцька Х. де Сас. Мої враження від перебування в Україні / Ханна де Сас Ступніцька // Monitor Wołyński. – 2014. – 26 черв. – С. 2.

#### Гарбарук Альона Патронка сучасного польського товариства на Волині Єва Фелінська: життя, діяльність, пам'ять

У статті проаналізовано ключові етапи біографії й основні здобутки суспільної та просвітницької діяльності Єви Фелінської – духовної наставниці сучасного польського національного товариства, заснованого 1991 року у м. Луцьку. Постать діячки розглянуто у кількох площинах – як письменниці, громадської активістки, педагога, сім'янки. Висвітлено особливості збереження пам'яті про діячку країнами та нащадками. Акцентовано увагу на важливості гідного пошанування пам'яток минулими, у даному випадку – місць поховання.

**Ключові слова:** Єва Фелінська, Товариство польської культури на Волині імені Єви Фелінської, «Жіноче товариство», письменниця, пам'ять

#### Гарбарук Алена Патронка нинешнього польського союзу на Волині Єва Фелінська: життя, діяльність, пам'ять

В статті проаналізовані ключові етапи біографії та основні досягнення громадської та просвітницької діяльності Єви Фелінської – духовної наставниці сучасного польського національного союзу, заснованого в 1991 році в г. Луцьку. Фігура діячки розглянута в декількох площинах – як письменниці, громадської активістки, педагога, сім'янки. Відображені особливості збереження пам'яті про діячку країнами та нащадками. Акцентовано увагу на важливості гідного пошанування пам'яток минулими, в даному випадку – місць поховання.

**Ключові слова:** Єва Фелінська, Союз польської культури на Волині імені Єви Фелінської, «Жіночий союз», письменниця, пам'ять

#### Garbaruk Alyona Eva Felinska – the guardian of modern Polish association at the Volyn: life, activity, memory

The key stages of biography and basic achievements of public and elucidative activity of Eva Felinska – spiritual tutor of modern Polish national association, founded in 1991 in Lutsk – are analyzed in the article. The figure is considered in a few planes – as an authoress, public activist, teacher, mother. The features of keeping the memory about Eva by locals and descendants is reflected. Attention is accented on importance to deserve a sights of the past, in this case – burial-places.

**Keywords:** Eva Felinska, Volyn association of Polish culture named after Eva Felinska, «Woman association», authoress, memory

Рецензенти:

Димчик Рафал, доктор історії, ад'юнкт

Кривошея І.І., к.і.н., професор